

İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ AÇISINDAN MÂBETLERE VE MÂNEVÎ DEĞERLERE SAYGI

Ali BAKKAL*

ÖZET

İslâm'a göre Yüce Allah, Hz. Muhammed (sav) ve Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla hak dinin İslâm olduğunu insanlara bildirmiştir. Bu dünya imtihan meydanıdır. Doğruluk ve eğrilik açıkça ortaya çıktığından, insanların ancak kendi iradeleriyle İslâm'a girmeleri beklenir, zora başvurulması yasaklanmıştır. İnançları sebebiyle hiç kimseye eziyet ve hakaret edilemez, dinî inanç ve semboller alay konusu yapılamaz. İslâm'ın kuralları sadece Müslümanlara uygulanır. Başka dinlere mensup olanlar, kendi dinlerinin esaslarına göre ibadet etme, ibadethane kurma, çeşitli dinî semboller kullanma ve inandıkları gibi yaşama haklarına sahiptirler. Hz. Peygamber döneminden itibaren İslâm ülkelerinde başka dinden olanlar inanç özgürlüğünü en yüksek düzeyde hayata geçirme imkânını bulmuşlardır. Birçok İslâm şehrinde cami, kilise ve havranın yakın yakına inşa edilmiş olduğunu görmek mümkündür. Müslümanlar, farklı dinden olanlarla huzur içinde nasıl yaşanacağına dair en yüksek seviyede tarihî tecrübeye sahiptirler. Batılı Hıristiyan milletlerin bu konudaki sicilleri oldukça bozuktur. Günümüzde Batı, inanç özgürlüğünü kendi medeniyetlerinin mümtâz bir özelliği olarak öne çıkarmakla birlikte özellikle Müslümanlara karşı baskıcı ve hakaretâmiz bir tutum sergilemekten kendini alamamaktadır. Eğer Batı, farklı inanç sahiplerinin gerçek anlamda huzur içinde bir arada yaşamalarını istiyorsa, geçmişte Müslümanların yaşadıkları tecrübeden mutlaka istifade etmelidir.

Anahtar Kelimeler: İslam'da inanç özgürlüğü, inanç özgürlüğü, mabetlere saygı, dini semboller, cami

ABSTRACT

In the Perspective of Freedom of Religion, Respect to Places of Worship and Spiritual Values

According to Islam, God through Qur'an and the Prophet Muhammed let the people know that the right religion is Islam. Islam forbids involuntary conversion into Islam. It is not tolerable to torture or blame someone because of his religion. It is not intolerant to criticize or even *mock*

* Prof. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı. E-posta: abakkal52@yahoo.com

religion, religious beliefs, religious traditions, religious *symbols*, or religious institutions. Islamic law is applied only to Muslims. The followers of other religions are allowed to follow their own religious principles and rituals, they can build places of worship and can carry religious symbols. From the time of the prophet Muhammed, followers of other religions had the freed of religion and of practice. For this reason, it is possible to see mosque, church and synagogues next to each other. Muslims had the experiences of living together with other faiths. On this subject, western Christians had bad experiences. Although, the west today claim that freedom of religion belong to their civilization, they cannot stand themselves not oppressing and blaming Muslims. If the west wants to live in harmony with other faiths, they had to look at the historical experiences of Muslims.

Keywords: Freedom of religion in Islam, freedom of religion, respect to places of worship, religious symbols, mosque, church, synagogue

GİRİŞ

Bir arada yaşamanın temel esaslarını adalet, manevî değerlere saygı, zayıf ve muhtaçlara şefkat şeklinde temellendirebiliriz. Adalet her toplumda, herkese karşı işletilmesi gereken bir kuraldır. Zayıf ve muhtaçlara şefkat de toplumsal huzurun sağlanmasında önemli bir prensiptir. Manevî değerlere saygı ise, özellikle farklı inanç sahiplerinden teşekkül eden toplumlarda öne çıkan önemli bir ilkedir.

Bir toplumda ekonomik durumun iyi olması o toplumun maddî huzurunu, manevî değerlere saygı gösterilmesi ise mânevî huzurunu temin eder. Bir toplum için maddî ihtiyaçların karşılanması ne kadar önemliyse, manevî ihtiyaçların karşılanması da o kadar önemlidir. Mâşerî vicdanın tatmini, mânevî değerlere saygı ile gerçekleşir.

İnsanların manevî haklarının başında inanç özgürlüğü gelir. İnanç, sadece kalbî ve vicdanî bir mesele değil, aynı zamanda ibadet, ahlak ve inanıldığı gibi yaşamak şeklinde eylem tarafı da olan bir haktır. Bu hakkın uzantılarından biri de mâbetlere ve dinî sembollere saygı göstermektir. İnsanlığın topyekûn huzurlu bir yaşam seviyesine ulaşabilmesi için herkesin inandığı gibi yaşama, ibadet etme, ibadethane kurma ve dinî sembol taşıma hakkının olduğunu kabul etmesi gerekir.

Herhangi bir kişiye göre bir anlamı olmayan bir şey bir başkasına göre çok anlamlı ise, bu kişinin o şeye karşı çıkmasının da bir anlamı yoktur. Anlamsız şeylerle uğraşan anlamsızlaşır. Dini inanç ve semboller sebebiyle bir problem çıkmaması için bütün bunların yasaklanması ise hiç

kimseyi mutlu etmez. Bu konuda yasak koyan inançsızlığı hukuk haline getirmiş olur ki, bu da hukuk adına temel hak ve hürriyetleri yok etmek anlamına gelir.

Türk-İslâm tarihi inanç özgürlüğünün en iyi örnekleriyle doludur. Bu konuda Batı'ya dahi örnek olacak toplum düzenini yeniden biz oluşturabiliriz.

A. İSLÂM'DA İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TEMEL PRENSİPLERİ

İslâm, *barış* anlamına gelen *silm* kökünden türetilmiş bir kelimedir. Kök anlamına uygun bir şekilde İslâm'ın toplumla ilgili gayesi, hem maddî ve hem mânevî yönleriyle huzurlu bir toplum oluşturmaktır. Mânevî huzurun sağlanması için inanç özgürlüğünün teminat altına alınması gerekir. Mâbetlere ve mânevî değerlere saygı bu özgürlüğün bir uzantısıdır.

İslâm, insan haklarının teminatı olup, inanç özgürlüğü ve manevî değerlere saygı konusunda da evrensel prensipler getirmiştir. Bu konuda pek çok kuraldan bahsetmek mümkün olabilir. Ancak biz en kapsayıcı olanlarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Allah, bütün insanların tek bir dinde birleşmelerini dilememiştir.

Bu dünya bir imtihan meydanıdır. Mükemmel bir yaratılışa sahip olan insan için her şey Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren işaretlerdir. Bu işaretleri yeterli görenler gerçeği bulup hidayete ermiş, yeterli bulmayanlar ise yanlış tercih etmiş olup dalâlete sapmışlardır. Allah hidayet isteyenleri hidayete, dalâlette kalmak isteyenleri de dalâlete sevketmiştir. Yüce Allah İmtihan sırrı gereğince insanların hak dinde ittifak etmelerini dilemediğini şöyle açıklıyor: “*Eğer Rabbin dileseydi, bütün insanları hak dinde ittifak eden bir tek ümmet yapardı. Fakat insanlar ihtilaf etmeye devam edeceklerdir...*”¹

Allah'ın insanları kendi iradeleriyle baş başa bırakmış olması, hukukî açıdan onlara bu dünyada herkesin istediği din ve inancı seçebilme hakkının meşrûiyet kaynağını teşkil eder. Tıpkı öğrencilerin sınava girme veya sınava girse bile kalma haklarının olması gibi. Öğrenci, öğrenci olarak kaldığı müddetçe bütün öğrencilik haklarından faydalanacaktır. Ancak bu durum, onun sınıfı geçmesi anlamına gelmez. Bazı insanlar ira-

¹ Hûd, 11/118-119.

deleriyle yanlış tercihlerde bulunmuşlarda, bunun hesabını mutlaka vereceklerdir. Ancak bu hesabın verileceği yer dünya değil, âhret yurdu olacaktır.

2. Herkes, bir dine inanmak ve bu dinin gereklerini yerine getirmek hususunda hür ve serbesttir. Hiç kimse herhangi bir dine girmek için zorlanamaz.

Yüce Allah imtihan sırrı gereğince hak dinin işaretlerini bütün insanlara göstermiş, bunun ötesinde onların zoraki olarak bir dine girmelerini istememiş; “İsteyen inansın, isteyen de inkâr etsin”² buyurmak suretiyle insanları inanç konusunda özgür bırakmıştır. Başka bir âyette de Kur’an’ın inmesiyle “artık doğruluk ve eğriliğin birbirinden ayrılmış olduğu”na dikkat çeken Yüce Allah “Dinde zorlama olmadığı”nı³ beyan etmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber’in insanların iman etmeleri için onları zorlamasını da hoş karşılamamış, bunu yapmaması için kendisini şu âyetlerle uyarmıştır:

“Allah dileseydi (müşrikler) ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerinde bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.”⁴ “ (Resûlüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi, elbette topyekûn iman ederlerdi; böyle iken, sen mi iman etsinler diye insanları zorlayacaksınız?”⁵

İslâm’a göre inanç hürriyetinin temelini teşkil eden en açık delillerden birisi de Kâfirûn Sûresi’dir. Kureyş’in ileri gelenlerinden bir grup Hz. Peygamber’e (sav) “Sen, gel bizim dinimize tabi ol, biz de senin dinine tabi olalım: Bir sene sen bizim tanrılarımıza ibadet edersen, bir sene de biz senin mâbuduna ibadet ederiz.” dediler. Hz. Peygamber (sav) “Allah korusun, Allah’a başkasını ortak koşmaktan” dedi. Bunun üzerine Kâfirûn Sûresi nazil oldu:

“De ki: Ey Kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığuma tapıcılar değilsiniz. Ben asla sizin taptuklarınıza tapacak değilim. Siz de benim taptığuma tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim banadır.”⁶

Günümüz kanunlarında “din ve vicdan hürriyeti” kavramıyla ifade edilen bu husus, İslâm’da en yüksek düzeyde kabul görmüştür. İslâm’a

² Kehf, 17/29.

³ Bakara, 2/256.

⁴ En’âm, 7/107.

⁵ Yunus, 10/99.

⁶ Kâfirûn, 109/1-6.

göre din ve vicdan hürriyeti, sadece “inanma”yı değil, “ibadet etme”, “sosyal hayatta kendi dininin ölçülerine göre bir yaşam biçimi sürdürülebilme hakkı”, “kendi ibadethânelerini kurma hakkı”, “çocuklarını kendi dinine göre eğitime hakkı” ve “kendi inancını anlatma ve savunma haklarını” da içermektedir. İslâm başka dinlere bu geniş hürriyeti tanıdığı gibi, mütekâbiliyet esası gereğince karşı taraftan da bu özgürlüğü bekler.

Hz. Peygamber (sav) din ve vicdan hürriyeti çerçevesinde, herkesle iyi ilişkiler içerisinde olmuş, hiçbir zaman diğer din mensuplarının inançlarına ve bu inançların gerekli kıldığı davranışlara karışmamıştır. Meselâ İslâm dini içkiyi yasakladığı ve içki içen Müslümanlara “had” uygulanmasını gerekli kıldığı halde, Ehl-i Kitâb’ın içki içmelerine karışmamıştır. Aynı şekilde domuz eti yemek Müslümanlara haram kılındığı halde, kendi dinleri domuz eti yemeye cevaz verdiği için, Ehl-i Kitâb’ın domuz eti yemelerine müdahale edilmemiştir.

En az bin yıldan beri Müslümanların hakimiyetinde bulunan ülkelerde gayrimüslimin vatandaş olarak varlıklarını devam ettirmeleri, tarihte Müslümanların bu insanlara dinlerini değiştirmeleri hususunda herhangi bir baskı yapılmadığının en açık delilidir. Hatta tarihte ilk olarak Müslümanlar tarafından kurulan birçok şehre sonradan gayrimüslim vatandaşların gelip yerleşmelerine ve buralarda kendi mâbedlerini kurmalarına izin verilmiş olduğu hususu da tarihî bir gerçektir.

3. İnançları yüzünden kimseye eziyet edilemez.

İslâm’a göre hiç kimse herhangi bir dine girme konusunda zorlanamayacağı gibi, herhangi bir dine girdi diye kişiye eziyet de edilemez.

Bir insan başka birisinin inancını saçma bulabilir. Esasen her inanç sahibi kendi inancına uymayan bütün inanışları yanlış ve saçma bulur. Eğer herkes yanlış ve saçma bulduğu bir şeye inanan bir kişiye eziyet etme hakkını kendisinde görürse, bu durum insanlık onur ve şahsiyetine aykırı olduğu gibi toplumsal huzursuzluğun da kaynağını da teşkil eder.

Eğer insanların herhangi bir dine inanma hakları varsa, bu durum onların inançları sebebiyle kendilerine eziyet edilmemesi hakkını da beraberinde getirir. Nitekim Yahudi ve Hıristiyanlar İslâm’a uymayan pek çok inançlara sahip oldukları halde, onlar bun inançları sebebiyle eziyete müstehak görülmeyip bilâkis bu inançlarıyla birlikte koruma altına alınmışlardır. Bu konuda Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

*“Kim anlaşmalı (muâhed) bir gayrimüslimi öldürürse, cennetin kokusunu alamaz. Halbuki cennetin kokusu kırk yıllık mesafeden duyulur.”*⁷

*“Kim bir zimmîye eziyet ederse, ben onun davacısıyım. Ben kime (bu dünyada) davacı olursam, kıyamet gününde de davacı olurum.”*⁸

Bazı uygulamalarında da Hz. Peygamber inançları sebebiyle insanların baskı altına alınmalarını yasaklamıştır. Ebû Hüreyre rivayet ediyor: (Medine’de) malını satan bir Yahudi’ye, hoşuna gitmeyen bir fiyat önerilince, “Mûsâ’yı insanlık üzerine seçene yemin olsun ki, olmaz” dedi. Ensâr’dan bir adam bunu duyunca, “Nebî (sav) aramızdayken sen nasıl ‘Mûsâ’yı insanlık üzerine seçene yemin olsun’ dersin” diyerek Yahudî’ye bir tokat attı. Yahudî Hz. Peygamber’e giderek; “Ey Ebû’l-Kâsım! Benim zimmetim ve ahdim (korunma garantim ve anlaşmam varken falancaya ne oluyor da bana tokat atıyor? dedi. Allah Resûlü adama, niçin vurduğunu sordu. O da olayı anlattı. Nebî (sav) kızgınlığı yüzünden belli olacak şekilde öfkeleni ve şöyle buyurdu: “Allah’ın peygamberleri arasında üstünlük yarışı yapmayınız”⁹.

Halbuki Cenab-ı Allah “O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık”¹⁰ buyurmak suretiyle peygamberler arasında sadece derece farkı olduğunu açıklamış; Hz. Peygamber’in de Hâtemü’l-Enbiya (Peygamberlerin sonuncusu)¹¹ olduğunu beyan etmek suretiyle, O’nun bütün peygamberlere olan üstünlüğünü açıkça ortaya koymuştur. Yahudiler ise Hz. Peygamber’in nübüvvetini tanımadıkları gibi, en üstün peygamber olarak da Hz. Mûsâ’yı tanırlar. Hz. Peygamber, Yahudiler kendisinin peygamberliğini tanımıyor diye müslümanların Yahudilere baskı yapmalarını istememiş ve onlara eziyet etmelerini yasaklamıştır.

4. İnanıcı sebebiyle hiç kimse tâciz ve tahrik edilemez, alay konusu yapılamaz.

Esasen bu kural yukarıdaki kuralın tamamlayıcısı niteliğindedir. Konunun inceliğine ve hassasiyetine dikkat çekmek için bunu ayrı bir kural olarak vermeyi faydalı gördük. İslâm’da farklı inanç sahiplerine eziyet yasaklandığı gibi, onları bir şekilde taciz ve tahrik etmek de yasaklanmıştır.

⁷ Buhârî, *Cizye*, 5 (IV, 65).

⁸ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Kesfü’l-hafâ*, Beyrut 1408/1988, II, 218.

⁹ Buhârî, *Enbiyâ* 36.

¹⁰ Bakara, 2/253.

¹¹ Ahzâb 33/40. Peygamberlerin sonuncusu olmak, getirdiği dinin en mükemmel din, o peygamberin de en üstün peygamber olduğu anlamına gelir.

Müslümanlara hitaben Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor: “Allah’tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah’a söverler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini cazip gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir. Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildircektir.”¹²

Âyetin hükmü genel ve evrenselidir. İnsanların mukaddes kabul ettiği şeylere sövmek ve hakaret etmek yasaklanmıştır. Zira bu tür davranışlar daima aksi tesir göstermekte ve diğer tarafın mukaddeslerine saldırıya sebebiyet vermektedir.

Hz. Peygamber (sav) de tutum ve davranışlarıyla bu konuda insanlığa en güzel örnek olmuştur:

Taif taraflarında Liyye denilen yerde Ebu Uhayha Saîd b. Âs’ın mülkü ve bu mülkün yüksekçe bir tarafında da kabri bulunuyordu. Ebû Uhayha kâfir olarak ölmüştü. Peygamberimiz kabre doğru bakınca, Hz. Ebû Bekir (r.a.) “Allah bu kabir sahibine lânet etsin. Çünkü o, Allah ve Resûlü’ne meydan okuyandı.” dedi. O sırada Ebû Uhayha’nın iki oğlu Amr b. Saîd ile Ebân b. Saîd, Hz. Ebû Bekir’in sözüne karşılık “Hayır, Allah Ebû Kuhâfe’ye (Hz. Ebû Bekir’in babası) lânet etsin. Çünkü o, misafirleri ağırlamaz, haksızlığa engel olmazdı.” deyince, Peygamberimiz “Ölüler hakkında –isterse müşrik olsunlar- kötü söz söylemek onlara erişmez, fakat dirileri incitir.” buyurdu ve bunun üzerine onlar da sustular.¹³ İnanıcı sebebiyle birisi hakkında kötü söz söylemek, o inanca sahip olmayan akrabayı üzdüğüne ve incittiğine göre, aynı inanca sahip olanları daha çok incitir ve üzer. Dolayısıyla her Müslümanın, yanında ve çevresinde bulunan gayrimüslimleri üzecek söz ve davranışlardan çekinmesi gerekir.

Bu konuda Selman-ı Fârisî’nin Medâin valiliği sırasındaki bir uygulaması çok mânidârdır: Hıristiyanlardan birkaç kişi bir yerde toplanmış sohbet ediyorlardı. Bazı Müslümanlar da onların yakınında oturup sohbet etmeye başladılar ve bu arada Kur’an’da geçen Hz. İsa ilgili âyetleri tekrarlayıp durdular. Bunun üzerine Hıristiyanlardan bir kişi sinirlenerek Müslümanlara küftü. Müslümanlardan biri de gidip bu adama bir tokat attı. Tokat yiyen gayrimüslim, Selman-ı Fârisî’ye giderek kendisine tokat atan adamı şikayet etti. Selmân bu Müslümanı çağırttı ve olayın doğru olup olmadığını ona sordu. O, doğru olduğunu, ancak tokadı kendilerine küftüğü için attığını söyledi. Selmân-ı Fârisî bu adamı şöyle azarladı ve huzu-

¹² En’âm, 6/108.

¹³ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, (thk. Marsden Jones), London 1965, I, 46; İbn Sa’d, *K. et-Tabakâtü’l-kebir*, Dâru Sâdır, Beyrut ty., IV, 130.

rundan kovdu: “Kur’an’da Hz. İsa’dan bahseden âyetlerden başka okunacak âyet yok mu?”

Başkalarının inandığı bir şeye inanmayan kişiler eğer bu inanca sahip olan kişilere akaret etme hakkına sahip olursa, böyle bir toplumda huzurun sağlanması mümkün olmaz. Hiç kimse saçma dahi bulsa, herhangi bir inancı alaya alma ve bu inanç sahiplerini rencide edecek şekilde sözlü ve fiili bir eylemde bulunma hakkına sahip değildir.

Bir toplumda birlikte huzur içinde yaşamanın en temel şartlarından birisi, o toplumdaki farklı inanç sahiplerinin birbirlerinin inançlarına saygı göstermesi ve hiç kimsenin inancı yüzünden ayıplanmamasıdır.

5. Olay çıkmaması için tahrikçilerden uzak durulmalıdır.

İslâm’a göre, farklı inanç sahiplerini tahrik etmek doğru olmadığı gibi, onların tahrikleri söz konusu olduğu zaman, mümkün olduğunca bu tahriklerden uzak durmaya çalışmak lazımdır. Nitekim, Cenab-ı Allah kendilerini bilmez kimselerin, mü’minlere söz attıkları zaman, müminlerin onlara sadece selam verip geçmelerini tavsiye eder:

“Rahman’ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendilerini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) ‘selâm!’ derler (geçerler).”¹⁴

“(O kullar), yalan yere şahitlik etmezler, boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler.”¹⁵

6. Karşı inanç sahiplerinden kaynaklan kötülükler genelleştirilmemeli, bir kişinin yaptığı suçtan dolayı o kişinin mensup olduğu din sâlikleri cezalandırılmamalıdır.

Ceza hukukunun en temel kurallarından birisi “cezanın şahsiliği” prensibidir. Kur’an’da bu prensip “Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez”¹⁶ âyetiyle en açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu âyet gereğince başka din mensuplarından gelen kötülükler ne kadar kötü olursa olsun Hz. Peygamber sadece bu fiilin sahibini cezalandırma yoluna gitmiş, aynı inanca sahip olan diğer insanlara ilişmemiştir. Nitekim, Hayber’in fethi akabinde Zeynep adındaki bir Yahudi kadını Hz. Peygamber ve arkadaşlarını öldürmek maksadıyla yemeleri için onlara zehirli bir koyun tak-

¹⁴ Furkân, 25/63.

¹⁵ Furkân, 25/72.

¹⁶ En’âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

dim etmiş ve bu koyundan acele edip yiyen bir kişi vefat etmiştir.¹⁷ Olay sonrasında sadece bu kadın cezalandırılmış, başkalarına dokunulmamıştır.

7. Mâbedler kutsaldır ve koruma altına alınmışlardır.

“Şüphesiz mescidler Allah’ındır..”¹⁸ “Allah’ın mescidlerinde O’nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır!..”¹⁹

İslâm’a göre mukaddes olan ve korunması gereken yerler sadece müslümanların namaz kıldıkları mescitler değil, Allah’ın adının anıldığı bütün mâbetlerdir. “Eğer Allah insanların bir kısmının zararını diğer bir kısmı ile savmasaydı, Allah’ın adının çokça zikredildiği manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılıp giderdi.”²⁰ Hangi din mensuplarına ait olursa olsun ibadet maksadıyla kullanıldığı müddetçe bütün mâbetler koruma altındadır. Ancak “(müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için mescit kuranlar”ın²¹ kurdukları binalar mescit görüntüsü altında bir nifak eylemidir. Bu tür mescitler âyette “mescid-i dîrâr” olarak nitelendirilmiş olup, bunlar koruma altında değildir. Nitekim kötü bir maksatla inşâ edilmiş olduğu Yüce Allah tarafından haber verilen bu “mescit!”, Hz. Peygamber tarafından yıkılmıştır. Dolayısıyla İslâm’da sadece fitne ve fesat maksadıyla mabet görüntüsü altında bazı binaların kurulmasına izin verilemez.

Kur’an’da öngörülen inanç ve mâbet kurma hürriyeti İslâm tarihinde fiilî yansımaları daha Hz. Peygamber döneminde bulmuştur. O dönemde Medîne ve çevresinde Yahûdîlere kendi mabetlerinde ibadet hürriyeti tanındığı gibi, uzak yerlerden gelip kendisiyle anlaşma yapan Hıristiyanlara da aynı haklar tanınmıştır. Nitekim Hz. Peygamber’in (sav), Necranlılarla yaptığı bir anlaşmaya göre, onların Hıristiyan mabetlerini yıkılmayacak, dinî-ilmî reislerine dokunulmayacak, bir olay çıkarmayıp yahut da fâiz yemedikleri müddetçe dinleri konusunda rahatsız edilmeyeceklerdir.²²

Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin bir arada yaşadığı İslâm şehirlerde, İslâm’ın getirdiği özgürlüğün bir sonucu olarak, camileri, kiliseleri ve havraları yan yana görmek mümkündür. Fakat Hıristiyan dünyasında

¹⁷ Buhârî, *Megâzî* 41, *Hibe* 38; Müslim, *Selâm* 42.

¹⁸ Cin, 72/18.

¹⁹ Bakara, 2/114.

²⁰ Hac, 22/40.

²¹ Tevbe, 9/107.

²² Ebû Dâvûd, *Harâc*, 30.

camii ile kiliseyi yan yana görmek mümkün değildir. Şimdilerde yeni yeni bazı camilerin açılmasına müsaade ediliyor. Bununla birlikte camilerin, kiliseler gibi görkemli bir yapı olarak inşa edilmelerine pek razı olmuyorlar.

8. İhtilaf edilen konular Allah ve Resûlüne götürülerek çözülecektir.

Bir arada yaşamak için en önemli hususlardan birisi de, farklı inançta olan insanlar arasında bir ihtilaf çıktığı zaman bu sorunun nasıl çözüleceği meselesidir. İslâm tarihinde ilk bir arada yaşama projesi olan Medine Vesikası'na²³ göre müslümanların kendi aralarında çıkan ihtilaflar, Allah'a ve Resûlü'ne götürülecek,²⁴ Vesîka'da adı geçen gruplar arasında ihtilaf çıkarsa bunlar da Allah'a ve Resûlü'ne götürülecektir.²⁵ Ayrıca, ihtilaf çıkması muhtemel olan bazı konuların nasıl çözüme kavuşturulacağı Vesîka'da muhtelif maddelerde kayıt altına alınmıştır. Sonradan gelen âyetlerde de Müslümanlara ihtilaf ettikleri konuları Allah'a ve Resûlü'ne götürmeleri emredilmiştir.²⁶

Gerek Hz. Peygamber döneminde, gerekse Osmanlı dahil diğer İslâm devletleri dönemlerinde Yahudî ve Hıristiyanların kendi aralarında çözemedikleri problemler İslâm mahkemelerinde çözülmüş ve hükme bağlanmıştır.²⁷

Ayrıca bu Vesîka'da müminlerin, haksız bir fiil ortaya koyan kişiye karşı birlik içinde olacakları, bu kişi onlardan birinin evladı dahi olsa hepsinin ona karşı birlik içinde hareket edecekleri hükmüne yer verilmiştir.²⁸ Bu husus hakkı önceleyen bir duruştur. Nitekim bu durum sonradan âyetle de tekid edilmiştir.²⁹

²³ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden hemen sonra Yahudiler ve Medîneli müşriklerle yaptığı 47 maddelik bir anlaşmadır. Vesîka'nın tamamı için bkz: Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Sahih Tuğ, 4. Baskı, İstanbul 1980, I, 224-228.

²⁴ Medîne Vesikası, md. 23.

²⁵ Medîne Vesikası, md. 42.

²⁶ Nisâ, 4/59.

²⁷ Osmanlı Devletinde İslâm hukuku etnik, bölgesel, dinsel bir ayırım gözetilmeksizin tüm vatandaşların sorunlarının çözümlenmesinde ana kaynak olmuştur. Müslümanlar kadar gayrimüslimler de davalarını İslâm mahkemelerine getirmişlerdir. Bu hususu gösteren bir çalışma için bkz. Çiğdem, Recep, "Osmanlı Döneminde Siirt'te Hukuk Pratiği:19. Yüzyıl", *İbrahim Hakka ve Siirt Ulemâsi Sempozyumu*, Beyan Yayınları, İstanbul 2008, s.709-717.

²⁸ Medîne Vesikası, Md. 13, 21.

²⁹ "Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, бүker (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçırırsanız, (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Nisâ, 4/135).

B. MÜSLÜMANLARIN MÂNEVÎ DEĞERLERE ve MÂBETLERE SAYGISI

1. İlk dönem uygulamaları.

Hız. Peygamber gayri Müslimlerin inançlarına en yüksek düzeyde saygı gösterdiği gibi, Râşid Halifeler, Emevîler ve Abbasiler bu konuda Hız. Peygamber'in önderliğinde güzel örnekler sergilemişlerdir.

a. Hız. Peygamber, farklı inanç sahiplerine insanca davranılması hususunda örnek davranışlar sergilemiştir.

Bir insan suç işlediğinde temel hukuk kuralı olarak, o kimse suçunun cezası ne ise o cezayı çeker, fakat o kimse, bunun dışındaki haklardan mahrum edilemez.

Bir defasında, Hız. Peygamber (sav) Mekkelilerin kuraklık, kıtlık ve ihtiyaç içinde kıvrandıklarını haber almıştı. Bunun üzerine Amr b. Ümeyye ile Mekkelilere arpa ile altın veya altınla hurma çekirdeği gönderdi. Bunların Ebû Süfyân b. Harb, Safvân b. Ümeyye ve Sehl b. Amr'a verilmesini emretti. Safvân'la Sehl bunları almaktan kaçındılar. Fakat Ebû Süfyân hepsini teslim alıp Kureyşlilerin fakirlerine dağıttı ve "Allah kardeşimin oğlunu hayırla mükafatlandırsın. Çünkü o, akrabalık hakkını gözetti." diyerek memnuniyetini ifade etti.³⁰

Hız. Peygamber (sav) her konuda Ehl-i Kitab'a insanca davranırdı. Bu cümleden olmak üzere onların düğün yemeklerine katıldığına, cenazelerini taşıdığına, hastalarını ziyaret ettiğine ve onlara ikramda bulunduğu dair rivayetler vardır. Hatta Necran Hıristiyanları O'nu ziyaretlerinde, Resûlullah onlara abasını sermiş ve üzerine oturmalarını söylemiştir.³¹

Hız. Peygamber'in farklı dindeki insanların inançlarına saygı gösterdiğine ve onlara insanca davrandığına dair en açık örnek bir Yahudi cenazesi karşısında ayağı kalkmasıdır. Defnedilmek üzere götürülen bir cenaze önlerinden geçerken Hız. Peygamber ayağa kalktı. Beraberinde bulunun Sahâbiler kendisine "Bu bir Yahudinin cenazesi idi" dediler. Bunun üzerine Hız. Peygamber (sav), "O da bir ölü idi" demiş³² ve bu hareketiyle kim olursa olsun insanlara insanca davranılması gerektiği hususunda Sahâbîlere ve diğer insanlara örnek olmuştur.

³⁰ Ya'kûbî, *et-Tarih*, Beyrut 1412/1992, II, 56.

³¹ Keskin, Yusuf Ziya, *Nebevî Hoşgörü*, Timaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 78.

³² Buharî, *Cenâiz*, 50.

b. Farklı inanç sahiplerine ibadetlerini yapabilmeleri için kolaylık sağlanmıştır.

Necrân, Yemen’de Mekke cihetine düşen ve 73 köyden oluşan bir yerin adıdır. Halkı aslen Arap olmasına rağmen, Hıristiyanlaşmış idi. Mekke fethinden sonra, Müslümanlarla bir antlaşma yapmak mecburiyeti hisseden Necrân Hıristiyanları, Medîne’ye bir heyet göndermişlerdi. Görüşmeler esnasında Hıristiyanlar, bir Pazar günü ibadet etmek isterler. İbn Hişâm’ın kaydına göre; Hz. Peygamber (sav) onlara Mescid-i Nebevî’yi gösterir. Bunun üzerine Mescid’e girip ibadet etme hazırlığına girerler. Ancak Ashâb-ı Kirâm’dan bazıları onlara engel olmak isterler. Bu müdahale üzerine Hz. Peygamber (sav) onların rahat bırakılmalarını ve Mescit’te ibadetlerini yapmalarına müsaade etmelerini emreder. Onlar da doguya doğru yönelerek ibadetlerini yaparlar.³³ O günün kültürel ortamında bu müsamaha büyük bir hoşgörü örneğidir.

c. Fethedilen ülkelerde dinî semboller, mâbetler ve din adamları koruma altına alınmıştır.

Hz. Peygamber’in Necran Hıristiyanlarıyla yaptığı antlaşma metninde şöyle yazıyordu:

“Onların (Necranlıların) malları, canları, arazileri, meskenleri, hazine bulunan ve bulunmayanları, aşiretleri, dinleri, alışverişleri, az veya çok ellerinde bulunan her şeyleri Allah Resûlü’nün zimmeti/teminatı altındadır. Papazları, râhipleri ve mâbedlerinin kayyimlerinden hiçbirisi değiştirilmez...”³⁴

Filistin fethedildiği zaman Hz. Ömer’in Filistin halkıyla yapmış olduğu antlaşmada şu cümleler yer almaktadır:

“Bu Mü’minlerin Emiri Ömer’in İlya halkına verdiği sulh antlaşmasıdır: Onlara canları, malları, Kiliseleri ve Haçları konusunda güvence vermiştir. Onlar dinleri konusunda zorlanmazlar ve hiç birisi de zarar verilemez.”³⁵

d. Müslümanlar Hıristiyanlara kendi dindaşlarından daha iyi davranmışlardır.

İslâm ordusu Ürdün vadisine ulaşır Ebû Ubeyde karargâhını Fahl’de kurduğu zaman o bölgenin Hıristiyan ahalisi gelip kendisine şöyle demişlerdi:

³³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî-Abdülhafız Celebi), Mısır 1375/1955, I, 574; İbn Sa’d, *K. et-Tabakâtü'l-kebir*, Dâru Sâdır, Beyrut ty., I, 357; Keskin, 82.

³⁴ Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezher, Kahire 1968, s.272-273, No: 502.

³⁵ Ulvan, Abdullah, *İslâm’da İnanç Hürriyeti*, çev. İsmail Kara, Uysal Kitabevi, Konya 1990, s.50.

“Ey Müslümanlar! Bizanslılar bizim dinimizde olmakla birlikte sizi onlara tercih ederiz. Çünkü siz bize karşı sözünüzü doğru bir şekilde tuttunuz. Bize merhametli davrandınız. Bize karşı adaletsizlik yapmaktan sakındınız. Sizin idareniz onlarınkinden elbette daha iyidir. Onlar bizim mallarımızı aldılar ve evlerimize el koydular.”

Humus halkı da kale kapılarını Herakliyus’un askerlerine karşı kapamışlar ve Müslümanlara şöyle demişlerdi:

“Hükümetinizin adaleti bizce elbette Bizans’lıların haksızlıklarına karşı tercihe şayandır.”

Bunları anlatan Arnold’a göre genel olarak halkın İslâm’a girişini kılıca bağlayan görüş doğru değildir. Tebliğ ve iknâ, İslâm davet hareketinin iki baş özelliğidir. Kuvvet ve zorlamanın bu davette yeri yoktur.³⁶

Güstav Le Bon’a göre, Tarih, Araplardan (Müslümanlardan) daha adil ve daha merhametli fâtilh görmemiştir.³⁷

İslâm’dan önce Harran halkının çoğunluğu Sâbiî olmakla birlikte, burada bir miktar Hıristiyan da bulunuyordu. XII. yüzyılın ikinci yarısında, İslâm’ın bu topraklarda görülmesinden 500 yıl sonra, kilise mütevelli heyeti üyesi Antakya Yakûbî Patriği Büyük Mişel, Müslümanların buralara hakim olmasıyla Edessa (Urfa) ve Harran’daki kiliselerin ellerinden çıktığını belirtmekle birlikte, Romalıların zulmü karşısında bu durumu hoş karşılamış ve bu durumu şöyle özetlemiştir: “...İşte bundan dolayıdır ki, her şeye kâdir olan, fânilerin kurdukları imparatorlukları dilediği gibi değiştiren, onları dilediğine veren, düşkünü en üste çıkaran –hakim oldukları memleketlerin her tarafında kilelerimizi yağma ederek bizi merhametsizce itham eden- Romalıların kötülüklerine şâhid bulunan Cenâb-ı Hak’ın intikamı, güney taraflarından İsmâil’in oğullarını celbetti. Her ne kadar biz bundan bazı zararlara uğradıksa da – çünkü şehirler kendilerine teslim olduğu zaman kiliseler muhtelif mezhep sâliklerinden hangilerinin ellerinde bulunuyorlarsa onlara bıraktılar (ve sırada Edessa ve Harran’daki büyük kiliseler elimizden çıktı);- Romalıların zulümlerinden, kötülüklerinden ve bize karşı yapmış oldukları gaddarca muamelelerden kurtulmak az bir fayda değildi.”³⁸

³⁶ Ulvan, age., s.54.

³⁷ Ulvan, age., s.54.

³⁸ el-Fârûkî, İsmâil Râcî – Luis Lâmia *İslâm Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan- Zerin Kibaroglu, İnkılâb Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999, s. 246

2. Osmanlılarda İnanç ve İbadet Özgürlüğü

Devletin kurucusu Osman Gazi (1299-1324)'nin oğlu Orhan'a "Bütün tebaanı eşitlik üzeri kuru, sana itaat edenleri hoş tut" şeklindeki vasiye Osmanlı yönetiminin bütün halkına karşı izleyeceği siyasetin temellerini oluşturmuştur. Kısa zamanda devlet bu vasiyet çerçevesinde şekillenmiş ve ülkede yaşayan gayri Müslimlere bütün dini haklar verilmiştir. Nitekim 1326 yılında Bursa'nın fethinden sonra Bizans'ın baskısından bunalan Yahudiler buraya yerleşmişler, Orhan Gazi (1324-1362) de onların Bursa'da havra açmasına izin vermiştir.³⁹

Sırbistan Kralı Brankoviç, Fatih Sultan Mehmed'e (1451-1481) "Savaşı kazanırsanız, dinimiz hakkında ne tedbir alacaksınız?" diye sorduğunda, "Her mescidin yakınında bir de kilise bulunabilecek; herkes istediği gibi ibadetti hür olacaktır" cevabını almıştır. Macar Kralı Hunyadi Yanoş ise, Ortodoks olan bütün Sırları zorla Katolik mezhebine sokacağını açıklamıştır.⁴⁰

Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan toplulukları, din ve mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme sistemine "millet sistemi" denmiştir. Devletin sınırları içinde yaşayan bütün gayrimüslimler, yönetim merkezi İstanbul'da olan bir "millet" in üyesi olarak kabul edilmişti. İlk olarak Ortodoks Rumlar'ı ayrı bir millet olarak kabul eden Fatih, yeni seçilen Rum Patriği Gennadios'a verdiği beratta, kiliselerinin camiye çevrilmeyeceğini, evlilik ve defin işlemlerinin eski usüle göre yapılacağını ifade etmiştir. Böylece Ortodoks kilisesi, ibadet hürriyetini, sinod meclisleri ile cemaat teşkilatını ve gerektiğinde bunları değiştirebilme yetkisini elde etmiştir.⁴¹ Bu konuda meşhur Fransız filozofu Voltaire'in (1694-1768) şu sözü tarihi bir gerçeğin en güze tespiti sayılır: "Hiçbir Hıristiyan devleti, kendi topraklarında Türkler'in bir camisi bulunmasına müsaade etmez. Oysa Türkler bütün Rumlar'ın kiliseleri olmasını hoş görürler."⁴²

Yine Fatih Sultan Mehmed tarafından Galata'da oturan Cenevizliler'e Evâhir-i Cemâziyelevvel 857/Haziran 1453 tarihli ahidnâmede "... kendülerin âyinleri ve erkânları ne vechile cârî olagelirse yine ol üslûb üzere âdetlerin ve erkânların yerine getüreler. Ve kiliseleri ellerinde ola,

³⁹ Şeker, Mehmet *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*, İstanbul 1992, s. 19.

⁴⁰ Arnold, T.W., *İntişar-ı İslâm Tarihi*, çev. Halil Hâlid, İstanbul 1343, s.199.

⁴¹ Akkündüz, Murat "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan İbadet Hürriyeti", *İslâm Medeniyetinde Birlikte Yaşama Tecrübesi*, Şanlıurfa 2008, s. 152.

⁴² Gürkan, Ahmet *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Feza Gazetecilik yayını, Ankara, ts. s. 138.

okuyalar âyinlerince. Amma can ve nâkûs çalmayalar. Ve kiliselerin alup mescid etmeyem. Bunlar dahi yeni kilise yapmayalar” denilmiştir.⁴³

Her ne kadar bu âhidnâmede Fatih, yeni kilise yapılmamasını emrettiyse de belli şartlar dahilinde Osmanlı Devleti’nin muhtelif yerlerinde yeni kilise yapılmasına izin verilmiştir. Klasik İslâm Hukukuna göre savaş yoluyla alınan yerlerde yeni kilise inşasına izin verilmezken, sulh yoluyla alınan yerlerde yeni mabet yapılması antlaşmanın şartlarına bağlanmıştır. Tamamı gayrimüslim olan köylerde Hanefiler mabet yapımına izin vermişlerdir.⁴⁴ Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi’ye (1490-1574) göre, İstanbul ve çevresi savaş ile alındığı haldî, eski kiliseler sulh yoluyla fethedilmiş gibi kabul edilerek eski halleri üzere bırakılmıştır.⁴⁵ Ancak Hıristiyanlar, çan ve haç gibi dinî sembollerini mabet içinde gösterebilecekler, bunları propaganda için kullanmayacaklardı. Sultan Abdülmecid (1839-1861) devri Şeyhülislâmlarından Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi (1773-1846) de bir fetvasında, ahali gayrimüslim olan bir köyde sultanın izniyle kilise yapabileceğini söylemiştir.⁴⁶

Ermeniler ve Yahudilere de Fatih tarafından millet statüsü verilmiştir. Fatih’in fermanı ile İstanbul’daki Yahudilerin havralarına dokunulmayacağı, âyinleri üzere ibadetlerine devam edebilecekleri ve kimsenin engel olmayacağı vurgulanmıştır. Sultan II. Bayezid (1481-1512) devrinde İspanya’dan İstanbul’dan kaçan Yahudiler İstanbul’a yerleşmişlerdi. Hasköy ve Balat çevresinde oturan Yahudiler, havralarını kurarak serbest bir şekilde ibadetlerini yerine getirmişlerdir. Bu hususu ifade eden Portekizli bir şair Yahudilere seslenerek şöyle demiştir: “Türkiye’de hürriyetin kapılarını açık ve bilâ kayd-ı şart Yahudi dininin serbestliği için meydan bulacaksınız. Bu kapılar asla kapanmazlar. Orada imanını yenileştirebilirsin.”⁴⁷

Fevrî düşüncelerinin bir sonucu olarak bazı Osmanlı Padişahlarının gayrimüslim tebaaya karşı, dini baskı temâyülleri olmuşsa da, bizzat Osmanlı din adamları onları bu düşüncelerinden kolayca vazgeçirebilmişlerdir. Hammer’in anlattığı şu olay konumuz için iyi bir örnektir:

Yavuz Sultan Selim’in bir emrine karşı, Şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemâlî Efendi’nin Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanları kurtarması şöyle olmuştur: Padişahın, bir gün durup dururken “dünyayı fethetmek mi, yoksa

⁴³ Akkündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, İstanbul 1990, I, 477.

⁴⁴ Cin, Halil ve Akkündüz, Ahmet *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1990, II, 345.

⁴⁵ Akkündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1990, IV, 58-59.

⁴⁶ Akkündüz, Murat, agm., s. 153.

⁴⁷ Akkündüz, Murat, agm., s. 153.

bütün milletlere İslâmiyet'i kabul ettirmek mi daha iyi ve hayırlı olacağı" şeklinde sorusuna, Zenbilli Ali Cemâlî Efendi, ikinci şıkkın, yani insanların Müslüman yapmanın daha iyi olacağını söyler. Bunun üzerine hükümdar, topraklarındaki kiliselerin camiye çevrilmesini, Hıristiyan ayinlerinin yasaklanmasını ve Müslüman olmak istemeyenlerin idam edilmelerini emreder. Beklemediği bu sonuç karşısında Şeyhülislâm Ali Cemâlî Efendi, dönemin Vezîr-i Âzam'ı Pîrî Mehmet Paşa ile anlaşarak Rum Patriği'nin maiyeti ile birlikte Edirne'de huzura kabul edilmesini sağlar. Bu kabulde Patrik, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettiği zaman Hıristiyanlara serbestiyet tanıdığını ve hiçbir kimsenin zorla Müslüman edilemeyeceği taahhüdünde bulunduğunu ileri sürmüştü. Fakat bu müsaade ve taahhüdü muhtevî ferman, bir yangında yandığından fetihle hazır bulunmuş olan üç ihtiyar yeniçerinin şehâdetine müracaat edildikten sonra Yavuz Sultan Selim bu konudaki emrini geri almak zorunda kalmıştır.⁴⁸

Macaristan'ın Türklere tabi olan kısmında gayrimüslimler dinlerini rahat bir şekilde yaşayabiliyorlardı. Hatta Türk idareciler, kilise âyinine gitmeyen veya kilise nizamına aykırı harekette bulunan Hıristiyan tebaalımı cezalandırıyorlardı. Yani Macaristan'daki Türkler, ibadet hürriyetini engellemek bir yana, Hıristiyan âyinlerine bütün tebaanın katılması konusunda titizlik gösterirlerdi.⁴⁹

1104/1692-93 senesinde Anadolu ve Rumeli Kadıaskerleri ile İstanbul Kadısı'na gönderilen bir hükümde, bu konuda Şeyhülislâm Mehmed Fenârî'nin verdiği fetvaya dayanarak, evlerinde suret ve mihrap olmadıkça Tevrat okuyup ibadet eden kişilere müdahale edilmemesi istenmiştir. Kilise ve havra için para toplayanlara engel olunmaması hususu da yine arşiv belgelerinde geçmektedir. XVII. Asrın ikinci yarısında İstanbul'da 9 Ermeni ve 40 Rum kilisesinin olduğu düşünülürse gayrimüslimlerin ne derecede bir ibadet hürriyetine sahip oldukları daha iyi anlaşılacaktır. Bu durumu Osmanlı ülkesine yaptığı seyahatlerde müşahede eden yabancı bir gezgin şöyle ifade etmiştir: "Türkler kendi dinlerinden ne kadar ayrı olursa olsun, hiç kimseyi akide ve imanında dolayı rahatsız etmezler." Osmanlı Devleti, kiliselerde papazların verdiği vaazları dahi denetlememiş; kiliselerin süslenmesine ve âyinlerin icrasına mahsus olan eşyanın ithali, gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.⁵⁰

⁴⁸ Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, çev. M. Ata, İstanbul 1330, VI, 255-256.

⁴⁹ Akkündüz, Murat, agm., s. 153.

⁵⁰ Akkündüz, Murat, agm., s. 153.

1876 senesinde ilan edilen Kanun-ı Esâsî'nin 11. maddesinde, halkın asayişine ve genel âdaba aykırı olmaması şartıyla Osmanlı ülkesinde bütün dinlerin serbest olduğu ifade edilmiştir.⁵¹

Halen İstanbul'da Bizans döneminde kilise olarak kullanılan on beş dolayında bina vardır. Bunlardan çoğunluğu cami, bazıları ise müze olarak kullanılmaktadır. Fakat Yunanistan'a gidildiğinde, mesela Osmanlı döneminde pek çok caminin bulunduğu Selânik'te ancak iki-üç yapıya rastlamak mümkündür. Bunlardan biri de, son zamanlara kadar seks film-lerinin oynatıldığı bir sinema olarak kullanılıyordu.

C. HİRİSTİYAN DÜNYASININ İSLÂM VE MÜSLÜMANLARA KARŞI TUTUMLARI

1. Hıristiyan Dünyasında İslâm Düşmanlığının Ortaya Çıkışı

İlk dönem İslâm fetihlerinin önemli bir bölümü, Hıristiyan hâkimiyetindeki topraklarda gerçekleştirmiş ve neticede Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Kıbrıs, Girit, Sicilya ve Endülüs gibi bölgeler Hıristiyan hâkimiyetinden koparak, Müslüman hâkimiyetine geçmiştir. Yine bu topraklarda yaşayan ve ana kitleyi teşkil eden Hıristiyan nüfusun ezici çoğunluğu, tedricî bir şekilde Müslüman olmuştu. İşte bu iki önemli gelişme, çok geçmeden Hıristiyanlar arasında muhtevasını büyük ölçüde kilisenin şekillendirdiği, İslâm ve Müslüman aleyhtarı bir düşmanlık atmosferinin oluşmasına yol açmıştır. Asırlar boyu Hıristiyan milletlerin şuuraltı, bu düşmanlık duygusuyla beslendi. Öyle ki, bu şuuraltı dünyasında Hıristiyan olmayanlara, özellikle de Hıristiyanlığın baş düşmanı olarak kabul edilen Müslümanlara hayat hakkı yoktu. Zamanı geldiğinde bu şuuraltı dünyası, dışa vurdu ve tarihin meşhur haçlı savaşları şeklinde eyleme dönüştü.⁵² Batılılar için bu savaşlar eski toprakları geri alma mücadelesi değil, tamamen Müslümanlardan bir oç alma harekâtıydı.

2. Kudüs'te Haçlı Zulmü

Müslümanlar 17/638 yılında Kudüs'ü fethettiklerinde, Halife Ömer (r.a) Hıristiyanlara can ve mal güvenlikleri konusunda söz vermiş, onların haklarını belirten bir anlaşma imzalamış, Haçlılar ise tam aksine bir davranışla şehirde bulunan bütün Müslümanları, hatta Müslümanlara yardım ettikleri gerekçesiyle, bütün Müsevîleri öldürerek dünyada eşi görülmemiş bir vahşet örneği sergilemişlerdir. Orduyla birlikte Kudüs'e giren

⁵¹ Akkündüz, Ahmet, *Eski Anayasa Hukukumuz ve İslam Anayasası*, İstanbul 1989, s. 89.

⁵² Özdemir, Mehmet *Endülüs Müslümanları İlim ve kültür Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara 1997, s. 121.

Haçlı tarihçisi Fulcherius, şövalyelerin ve askerlerin Araplar'ın yuttukları altınları bağırsaklarından çıkarmak için bunları öldürdükten sonra karınlarını deştiklerini, ellerinde kılıç, şehirde dolaşp hiçbir canlı bırakmadıklarını, bütün evlere girip ne buldularsa aldıklarını anlatır.

Haçlılar evlerde, camilerde ve yollarda bulunan herkesi kadın, çocuk demeden öldürmüş, Mescid-i Aksâ'ya sığınmış olanları da kılıçtan geçirmişlerdir. Bu katliamın görgü tanığı olan tarihçi Raimundus, mâbedlerin bulunduğu bölgeye (Harem-i şerif) giderken cesetlerin ve dizlerine kadar çıkan kan birikintilerinin içinden geçmek zorunda kaldığını söyler. Katliam bütün dünyada dehşet uyandırmıştı. Kurbanlarının sayısı kesin olarak belli olmamakla beraber bilinen husus, Kudüs'te mevcut bütün Müslüman ve Mûseviler'in tamamının öldürüldüğüdür.

Haçlılar, Kudüs'te bütün Müslüman eserlerini de yağmaladılar. Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksâ'daki değerli eşyalar tahrip edildi, çalınıp götürüldü. Camiler kiliseye çevrildi veya başka maksatlarla kullanıldı.⁵³

Kudüs'ün Haçlılar tarafından zaptından sonra idarenin başına "kutsal mezarın bekçisi" unvanını alan Gidefroi de Bouillon'u seçildi. Kudüs patrikliğine ise Arnoul adında bir papaz getirildi. "Doğu'da Latin Kilisesi'nin kurucusu Arnoul'un ilk işi, Kutsal Mezar Kilisesi'nde (Merkad-i İsâ Kilisesi) Doğu kilisesinin geleneklerine uygun ibadet eden bütün papazları aforoz etmek oldu. Halbuki Kutsal Mezar Kilisesi bütün Doğu Hıristiyan mezheplerine açıktı. 461 yıl İslâm hakimiyetinde kalmış olan Kudüs'te, Müslümanlar, Hıristiyanların haklarını korumuş, dinlerine saygı göstermişlerdi. Fakat Latin Hıristiyanların zaferiyle şimdi her şey değişiyordu. Kudüs Latinler tarafından zaptedilince her taraftan buraya gelen yerli Hıristiyanlar kısa zamanda efendilerinin değişmiş olması yüzünden pişmanlık duymaya başladılar."⁵⁴

1185 yılında Kudüs krallığına bağlı Kerek hâkimi Renaud de Châtillon'un Kahire'den Dımaşk'a giden bir Müslüman kervanına saldırması, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin sabrını taşırdı ve Kudüs üzerine sefer düzenledi. Önceden kesinlikle şehri teslim etmeyeceklerini söyleyen Hıristiyanlar, Müslümanların surda büyük bir gedik açıp şehri alacaklarını anlayınca Selâhaddîn'in karargâhına gelip teslim şartlarını konuştular. "Selâhaddîn çok az bir fidye ödemek şartıyla halkın şehri terk etmesine izin verdi. Haçlılar 40 gün içinde erkek başına 10, kadın başına 5, çocuk

⁵³ Demirkent, Işın, "Kudüs – Haçlılar Dönemi", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 330.

⁵⁴ Demirkent, "Kudüs – Haçlılar Dönemi", *DİA*, XXVI, 330.

başına 2 dinar fidye ödeyeceklerdi. Ayrıca para bulamayan binlerce kişi de serbest bırakıldı. Buna karşılık Templier ve Hospitalier tarikatları kendi mensuplarını kurtarmak için tek kuruş bile harcamadılar. Patrik de sadece kendisi için 10 dinar ödedi; sahip olduğu altın ve gümüş, ayrıca arabalar dolusu servetiyle Kudüs'ten çıkıp gitti. Selâhaddin'in bu insanca davranışı Kudüs'ü zapteden Haçlılar'ın vahşetiyle tam bir tezat teşkil etmekteydi.⁵⁵

2. Beyrut'a Haçlı Zulmü

Beyrut'da ve diğer şehirlerde de benzeri uygulamalar oldu. Müslümanlar Beyrut'u fethettiklerinde kimsenin çanına, malına, namusuna ve dinine ilişmediler. Mâbedlerini yıkmadılar ve ibadetlerine karışmadılar. Bununla birlikte bazı Hıristiyan grupları rahat durmayıp isyan çıkarmaya çalıştılar. Beyrut Emîr'i de, bütün Hıristiyanları Beyrut'tan çıkarıp başka bir yere yerleştirmeye karar verdi. Bunun üzerine Hıristiyanlar o sıralarda Beyrut'a yerleşmiş olan Abdurrahman el-Evzâî'ye (ö.157/774)⁵⁶ müracaat edip bu duruma engel olmasını istediler. Evzâî de araya girip, Hıristiyanların buldukları yerden sürgün edilmesine engel oldu.

Haçlılar Beyrut'u aldıklarında Evzâî'nin türbesi dışında, Müslümanlara ait her şeyi yıkıp tahrip ettiler. Selahattin, Beyrut'u Haçlıların elinden aldığı zaman içinde namaz kılacak bir mescid bulamamış, Cuma namazını dahi Evzâî'nin türbesi yanında kılmıştır.

3. Endülüste Haçlı Zulmü

XI. yüzyılın sonlarında başlayan ve adım adım gelişen Endülüs'ü işgal harekâtı 1492'de Gırnata'nın düşmesi ile fiilen ve resmen tamamlandı. Bu işgal harekâtı ve sonrasında Endülüs Müslümanlarının bir kısmı, Hıristiyan hâkimiyeti altında yaşamayı haysiyet kırıcı ve tehlikeli bulduklarından, öteki Müslüman ülkelere göçü tercih ettiler. Buna mukabil sayıları yüzbinlerle, hatta milyonlu rakamlarla ifade edilen bir büyük kitle ise, Hıristiyan idarecilerin din, can ve mallarına dokunulmayacağına dair kendilerine verdikleri garantilere güvenerek İspanya'da, kendi topraklarında kalmayı tercih ettiler. Yalnız, bu ikinci grubun fark edemediği bir gerçek vardı; o da, verilen garantilere rağmen kilisenin ve kilise ile iş ve anlayış birliği içindeki Hıristiyan idarecilerin, İspanya'da Katolik Hıristiyanlığın dışında bir dinî inanca asla tahammül edemeyecekleri hususu idi. Nitekim,

⁵⁵ Demirkent, "Kudüs – Haçlılar Dönemi", *DİA*, XXVI, 331.

⁵⁶ Müslümanların yanı sıra Yahudiler, Hıristiyanlar ve Kıpçıklar da kendisini çok severlerdi. Evzâî vefât ettiğinde bütün bu dinî gruplar onun cenaze merasimine iştirak etmişlerdir. Türbesi, Beyrut'un girişine yakın bir yerde bulunmaktadır. Türbenin bulunduğu bölge şimdilerde Evzâî Mahallesi olarak anılmaktadır.

bu tahammülsüzlüğün neticesi olarak, kısa bir süre önce ülkedeki Yahudi varlığı, zorla Hıristiyanlaştırma ve sürgün metotları kullanılarak tasfiye edilmişti. Aslında Müslümanlar arasında da, Yahudilerin başına gelenlerin bir gün kendi başlarına da geleceğini kestirenler yok değildi. Bunlardan birisi olan komutan Musa b. Ebû Gassân'ın, Gırnata'nın düşmana teslim edilip edilmemesine dair el-Hamrâ sarayında gerçekleştirilen müzakereler esnasında, belli taahhütler almak karşılığında şehrin teslimini savunanlara karşı şu itirazı oldukça dikkat çekicidir:

“...Kendinizi aldatmayın” Hıristiyanların anlaşmalara sadık kalacaklarını zannetmeyin..(Eğer teslim olursak) önümüzdeki günler şehirlerimizin yağmalandığı, evlerimizin yıkıldığı, mescitlerimizin kirletildiği, ırz ve namuslarımızın çiğnendiği günler olacaktır. Önümüzde zulüm, baskı, kamçı, zincir vardır. Önümüzde hapisler, yangınlar vardır...”

Yahudilerin başına gelenlerin hatıraları henüz taze olmasına ve Musa b. Ebû Gassân ve onun gibi düşünenlerin yaptıkları ikazlara rağmen, öyle anlaşılıyor ki, kendi öz toplarlarında yaşama arzusu ile Hıristiyan idarecilerin cömertçe taahhütleri bir noktada kesişince, söz konusu Müslüman kitlenin geleceğe dair endişeleri büyük ölçüde ortadan kalkmıştı. Dolayısıyla da mevcut şartlar çerçevesinde İspanya'da kalmayı kendileri için daha münasip bulmuşlardı. Ne var ki, ilerleyen zaman, kendilerini değil, geçmişteki olaylardan ibret almasını bilen ve ibret ışığı ile geleceğe bakan Musa'yı doğruladı. Nitekim, İspanya'nın siyasî birliği kadar dinî birliğin sağlanmasını da politikasının temel hedeflerinden biri olarak tasbit eden İspanyol hükümeti, 1492'de altına imza attığı taahhüdlere bir taraf bırakarak, 1497 senesinden itibaren hakimiyeti altındaki Müslüman toplulukları, Hıristiyanlaştırmak için yoğun bir faaliyet içine girdi. 1501'den 1526'ya kadar değişik tarihlerde çıkarılan bir dizi kanun ve fermanla, Müslümanlardan Hıristiyanlığa girmeleri, buna yanaşmazlarsa ülkeyi terk etmeleri istendi. Sürgün şartları çok ağır olduğundan, Müslüman kitle, az bir bölümü hariç, sürgünü göze alamadı. Onların çaresizliklerinden kaynaklanan bu tavır, hıristiyan idarecilerce, Hıristiyanlığa girmeye razı oldukları şeklinde değerlendirildi. Binaenaleyh, bu Müslümanlar, iradeleri dışında da olsa, hiç vakit kaybetmeden vaftiz edildiler. Söz konusu Hıristiyanlaştırma süreci, şeklen de olsa 1526 senesinde tamamlandı. Bu duruma göre artık İspanya'da Müslüman yoktu, Moriskolar denilen yeni Hıristiyanlar vardı.

Hıristiyanlaştırma faaliyetleri esnasında karşı çıkmak isteyenler şiddetli bir şekilde cezalandırıldılar. Moriskoların İslâm dini ve kültürüyle irtibatlarını kesebilmek için başta Kur'an nüshaları olmak üzere Arapça

dinî eserler toplatılarak meydanlarda halkın gözleri önünde yakılmak suretiyle imha edildi. Bununla da yetinilmedi İslâmî anlayış ve kimliğe ait veya bunları çağrıştıran ne varsa yasaklandı. Bu yasaklar çerçevesinde cami ve mescitler, İslâmî usullere göre et kesiminin yapıldığı mezbahalar, kasap dükkanları ve hamamlar kapatıldı. Bundan böyle artık Arap isimleri ve unvanları kullanılmayacak, çocuklar sünnet ettirilmeyecek, kadınlar tesettürü terk edecekler, kilise çanları çalarken veya rahipler sokaklardan geçerken saygı ifadesi olarak diz çökülecekti. Daha sonra bunlara yeni yasaklar eklendi. Buna göre ev içinde bile Arapça konuşulmayacak, herkes kısa sürede İspanyolcayı öğrenecek, evlerde Arapça kitaplar bulundurulmayacak, kadınlar peçe ve çarşaflarını terk edecekler, kıyafetler tamamen Hıristiyan İspanyollarinkine uydurulacak, altı yaşın altındaki çocuklar ailelerinden alınarak Hıristiyan terbiyesi alabilmeleri için kilise okullarına yerleştirileceklerdi.

Hıristiyan idareciler, burada sadece bir bölümü zikredilen bu sert tedbir ve yasakların uygulamadaki kontrolünü ülkede XIII. yüzyıldan beri zaten var olan Engizisyon Mahkemeleri'ne havale etti. Moriskoların yaşadıkları Gırnata, Belensiye, Aragon, Kastilya gibi bölgelerde yeni engizisyon mahkemeleri kuruldu. Bir Moriskonun komşusunun kendisine sunduğu domuz etini yememesi, Cuma günü temizlik yapması veya evini kilitlemesi, çocuklarına Müslüman atalarından birinin adını vermesi, yanılarak veya dikkatsizlikle ağızdan “Allah” veya “Muhammed” lafızlarını kaçırması, Ramazan ayında gündüz vakti kendisine sunulan yemeği yememesi, Arapça konuşması veya şarkı söylemesi, evinin yatak odasında haç bulundurmaması ve yer darlığı sebebiyle burada zikre imkan olmayan başka bir çok davranışı bu mahkemelerce cezalandırılması için geçerli ve yeterli sebeplerdi.

Kısaca ifade etmek gerekirse, bütün bu yapılanların bir tek hedefi vardı: o da, İspanya'da kalan Endülüs Müslümanlarını, yeni adıyla Moriskoları kendi İslâmî kimliklerinden uzaklaştırarak, zorla da olsa Hıristiyanlaştırmak, onlara bir Hıristiyan kimliği kazandırmaktı.⁵⁷

D. MODERN BATI'NIN İSLÂM'A KARŞI TUTUMU

Modern Batı, bilim ve teknolojiye ilerlerken hukuk ve siyaset alanlarında da kendileri için iyi bir seviye yakalamıştır. Hukukta temel ilkeleri adalet, özgürlük ve eşitliktir. Başkaları için de bu ilkeleri eşit sevi-

⁵⁷ Özdemir, Mehmet *Endülüs Müslümanları – İlim ve Kültür Tarihi*, s. 121-126.

yede aynen tatbik ettiklerini ileri sürseler de, fiili durum bunun aksini göstermektedir.

Öncelikle Avusturya ve Belçika gibi birkaç ülkenin dışında, İslamiyet resmî din olarak tanınmamaktadır. Halbuki günümüzde Almanya'da dört milyon dolayında Müslüman bulunduğu gibi, Fransa ve İngiltere'de Müslümanlar sayı itibariyle Hıristiyanlardan sonra gelmektedir. Diğer taraftan birçok Avrupa ülkesinde Yahudi ve Hindûların sayısı Müslümanlardan çok az olduğu halde, Yahudilik ve Hinduizm resmî din olarak tanınmıştır. Bu durumu adalet, özgürlük ve eşitlikle bağdaştırmak mümkün değildir.

İslâmiyet'in resmî din olarak tanınmaması, Avrupa'da yaşayan Müslümanları çeşitli sıkıntıların içine sokmaktadır. Bu sıkıntıların başında Müslüman çocukların din eğitimi problemi gelmektedir. Hıristiyan ve Yahudi çocukları dinlerini kendi din adamlarından öğrenirken, Müslüman çocukları, bu imkandan büyük ölçüde mahrum kaldıkları gibi, bir de Hıristiyanlık dersi almak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Her ne kadar veliler dilekçe verip çocuklarının din eğitiminden muaf olmaları talebinde bulunma haklarına sahip iseler de, çoğu kez böyle bir haklarının olduğunun farkında bile değildirler. Türkiye'den gönderilen din görevlileri vasıtasıyla bu açık bir ölçüde kapatılmaya çalışılsa da, bu da sınırlı bir çerçevede kalmaktadır. Kaldı ki her Müslüman ülkenin, vatandaşlarına yönelik böyle bir faaliyeti bulunmamaktadır. İslâmiyet'in resmî din olarak tanınmamasının neticelerinden biri de devlet yardımı alınamamasıdır. Dinleri resmen tanıyan azınlıklar, kurdukları özel okullar için hükümetten yardım alabildikleri halde Müslümanlar bundan mahrum kalmaktadırlar.

Genel hukuk düşüncesine göre din konusunda aslolan kişinin kendi beyanıdır. Devletlerin, insanların dinini tayin etme gibi bir yetkileri olmadığı gibi, resmen "ben senin dinini tanıdım-tanımadım" deme gibi hakına da sahip olmamalıdır. Eğer bir ülkede din özgürlüğü varsa, bu ilke bütün dinler için geçerli olmalıdır. Bir ülkede devlet "ben senin dinini resmen tanımıyorum" derse, bu ülkede ancak resmen tanınan dinler için din özgürlüğü vardır, diğer dinler için ancak sınırlı bir din özgürlüğünden söz edilebilir. Bu tutum hukukta adalet ilkesiyle bağdaşmaz. Ama bütün Avrupa'da uygulama böyledir.

Avrupa'da Müslümanların sayılarının artmasına paralel olarak cami ve mescidlerin sayılarının artması üzerine bir de cami ve mescid düşmanlığı ortaya çıkmıştır. Başta hükümetler yeni camilerin açılmasını ve inşa edilmesini zorlaştırmaktadırlar. Bunun yanı sıra zaman zaman terörist ekipler tarafından camilere saldırılar düzenlenmeye devam etmektedir.

Camilerin içine domuz eti parçaları atılmak, kapı ve pencereleri kırılmak suretiyle Müslümanların kendileri için Avrupa ülkelerinde cami kurmalarına engel olunmaya çalışılmakta, açık olanlara da gidilmemesi için korku salınmaktadır. Bu saldırgan hareketlere rağmen Avrupalı bazı devlet adamları cami düşmanlığına prim verircesine camiler ve Müslümanlar aleyhinde bazı konuşmalara devam etmektedirler.

İslâm ülkelerinde Hıristiyanların bulunduğu şehirlerde, onlar nasıl kiliselerini camilerin yanında inşa etmişlerse, Müslümanlar da Avrupa’da kiliselerin yanında kendi camilerini inşa edebilmelidir. Adalet, eşitlik ve din özgürlüğü bunu gerektirir. Bununla birlikte Müslümanların her yerde cami inşa etmeleri doğru olmadığı gibi, Hıristiyanların da istedikleri her yerde kilise açmaları doğru değildir. Camiler Müslümanlar için, kiliseler ise Hıristiyanlar için yapılıdır. Dolayısıyla Camiler Müslümanların, kiliseler ise Hıristiyanların yoğun olarak yaşadığı semtlerde inşa edilmelidir. Müslümanların yoğun olarak yaşamadığı yerlerde cami yapılması Hıristiyanları, Hıristiyanların yoğun olarak yaşamadıkları yerlerde de kilise açılması Müslümanları rahatsız eder. Türkiye’de Hıristiyanlar ancak kendilerinin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde kilise açabilmelidirler.

Ancak Avrupalılar Türkiye’de bazen bir tek Hıristiyanın bile bulunmadığı şehirlerde kilise açmak isterken, diğer taraftan Avrupa’da Müslümanların ihtiyacı olan camilerin açılmasına bir sürü engel çıkarmaktadırlar. Bunlardan bir örnek de bizim Almanya’da görevli olduğumuz sırada yaşanmıştır. Koordinatör unvanıyla Hamburg Din Hizmetleri Ataşeliği görevini deruhte ettiğimiz 1988 yılında, Vedel semtinde cami derneği bütün uğraşlara rağmen bu bölgede cami açma imkanını bulamamıştır. Halbuki o dönemde Vedel’de nüfusun %55’i yabancı, %45 ise Türk vatandaşı idi. Geri kalan %10’un da çoğu Müslüman ülke vatandaşlarından oluşuyordu. Nüfusun %50’den fazlası Müslüman olan bu bölgede, yer darlığı bahane edilerek cami açılmasına izin verilmedi.

Din özgürlüğü konusunda böyle bir tavır içerisinde olan Avrupa, ifade özgürlüğüne gelince İslâm’a hakarete varan yayın ve faaliyetlere izin verecek kadar ileri gitmektedir. Ancak konu Hıristiyanlık olursa elbette buna müsaade edilmez.

“Şeytan Ayetleri” kitabının yazarı Selman Rüşdi, 1988 ve daha sonraki yıllarda Müslümanların tepkisiyle karşılandı. Çünkü bu kitabın, Müslümanlara hakaretlerle doluydu. Ve bu kişi örneğinde olduğu gibi Avrupa ve Amerikalılar Müslümanlara basın yoluyla hakaret edilmesinden rahatsız olmadıkları gibi, Müslümanların haklı tepkilerini de barbarlık ve anarşistlik olarak nitelendirdiler. Muhtemelen bu kitabın yayınlanması,

Kur'an'ın insanları şiddete sevkettiğini söylemek için bir bahane olsun diye ortaya konmuş bir tezgahı. Avrupa medyası da bu tezgahın önemli bir parçası gibi davranmaktan geri kalmadı. Bu konuda Selman Rüşdi'yi haksız görecekları yerde, yapılan protesto gösterilerini haksız buldular. Öyle ya bu protestolar bir kişinin, evet sadece bir kişinin ifade özgürlüğünü engelliyordu. Öte yandan bu kitabın milyonlarca Müslümanın vicdanını rahatsız etmesi onların umurlarında bile değildi.

Halâ Avrupa'da, ırkçılar tarafından zaman zaman camilerin taşlanması ve saldırıya uğraması sıradan olaylardan sayılmaktadır.

Hollanda'da yaşanan resim ve Danimarka'da yaşanan karikatür olayları da ifade özgürlüğüyle açıklanmıştır. Ancak konu Hıristiyanlık olsaydı herhalde böyle davranmayacaklardı. Başkasına hakareti hoş gören bir medeniyet hiç şüphesiz sakattır ve sadece kendine medeniyettir.

Batı medeniyetinin çok önemli şöyle bir problemi de vardır: Kural olarak hâkim medeniyetin mensuplarının, durup dururken azınlıkların benimsediği medeniyetin mensuplarına saldırması ahlâkî bir düşüklüktür. Tabii ve normal olan duruma göre hâkim medeniyetin mensupları, kendilerine saldırılmadığı müddetçe vakarlı bir şekilde sükûnetlerini muhafaza etmelidirler. Eğer hâkim medeniyetin mensupları durduk yerde mahkûm medeniyetin mensuplarına saldırıyorsa, hâkim medeniyetin çok önemli bir zaafı var demektir. Müslümanlar kiliseleri taşlamazken, Avrupalıların camileri taşlaması ve ayrıca İslâmî değerlere saldırımları veya saldırıları hoş görmeleri, Batı medeniyetinin büyük bir ahlakî zaaf içerisinde olduğunu en açık göstergesidir. Galiba köklü bir sömürge kültüründen gelen Batı'ya da bu yakışıyor! Maddî olarak zayıfları sömürüp onların sırtından zengin olmaları, manevî alana da yansımış bulunmaktadır. Maddeten onları değersiz ve küçük görmeleri, onlarda bu kesimin inançlarını da küçük görme psikozunu doğurmuştur. Bu durum onlarda, kendilerinden olmayanların inançlarını hakir görme ve onlara saldırma hissini doğurmuş, hatta kendilerinde böyle bir hakkın bulunduğu vehmine düşürmüştür.

Halbuki İslâm, dinler arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın bütün dinlere ait mâbedlerin korunmasını istiyor: "Onlar, başka değil, sırf 'Rabbimiz Allah'tır' dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah güçlüdür, gâliptir."⁵⁸

⁵⁸ Hac, 22/40.

SONUÇ

Geçmişte farklı inanç grupları cemaat halinde yaşadıklarından, aynı şehirde yaşasalar bile farklı mahallelerde ikamet ederlerdi. Kendi mahallelerinde insanlar inançları istikametinde daha rahat yaşayabiliyor; dolayısıyla karşı inançtan olanlar arasında önemli problemler ortaya çıkmıyordu. Tabii ki bu da farklı inançlara saygı gösteren İslâm ülkeleri için geçerli olan bir durumdu. Batı'da böyle bir durum görülmezdi. Orada Hıristiyanlığın baskıcı yaşam tarzı hakim kılınmaya çalışılıyordu.

Günümüzde cemaat yaşantısı büyük ölçüde sona ermiş, birlikte yaşama dönemi başlamıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesi neticesinde küreselleşen dünya, artık herkesin her zaman her yerde birlikte yaşadığı bir mekan haline gelmiştir. Aynı mekanda farklı inançlar yüzünden bir problem çıkmaması için, eskiye göre insanların daha fazla titizlik göstermeleri ve ince ayar yeni kurallar geliştirmeleri gerekmektedir.

Geçmişte farklı inanç gruplarının huzur içinde yaşadıkları ülkeler genellikle İslâm ülkeleri olmuştur. Dolayısıyla Müslümanlar, karşı inanç sahipleriyle birlikte yaşama konusunda uzun ve derin bir tarihî tecrübeye sahiptir. Günümüzde birlikte yaşama projeleri hazırlanırken, mutlaka bu tecrübeden yararlanılmalıdır.

Diğer taraftan Batı dünyası, Hıristiyanlığın dışındaki inançları tanımama konusunda çok mutaassıp davranmış ve 20. asra gelinceye kadar farklı inanç sahipleriyle birlikte yaşama konusunda tarihî bir tecrübeye sahip olmamıştır. Günümüzde Batı, farklı inanç sahiplerini bir arada yaşatma konusunda bazı projeler geliştirmeye çalışmakta ancak yine de bu projelerde geçmişin o baskıcı tabiatını gizleyemedikleri açıkça görülmektedir.

Eğer Batı, samimi olarak tarafsız bir “birlikte yaşama projesi” geliştirmek istiyorsa, Müslümanların bu sahada gerçekleştirdiği tarihî tecrübeden ve İslâm'ın bu konudaki ilkelerinden faydalanmak durumundadır. İslâm'ı reddederek Müslümanların da içinde olduğu bir “birlikte yaşama projesi” geliştirmek mümkün değildir. Bu hususta en çok dikkat edilmesi gereken husus, herkesin inancını, manevî değerlerini ve mabetlerini koruma altına almak olmalıdır.